

omezením svobody, avšak navržená délka začíná třemi roky. Čtyři roky jsou více než tři a tím spíše je pět let více než tři roky. Tato výše trestu je tvrdší, zatímco sám článek předpokládá i mírnější druhy trestu. Postih tím navíc není vyčerpán, protože to v budoucnu znamená značně omezenou svobodu pohybu, nemožnost svobodného výběru bydliště, nemožnost zabývat se určitým druhem práce atd.

Pro sebe nežádám nic. Žádám, aby soud věnoval pozornost otázce výše trestu pro Deloneho.

Předsedkyně: Každý obžalovaný má svého obhájce. Mluvte o sobě.

Bogorazová: Dobře, posledních pár slov k otázce způsobu potrestání. Nadále se domnívám, že z hlediska jakéhokoli trestního postihu podle čl. 190¹ a čl. 190³ není moje vina prokázána, a proto žádám osvobozující rozsudek.

22:45 hod., konec druhého dne.

§ § §

11. října 1968, 10:00 hod.

Soud uděluje obžalovaným prostor pro závěrečnou řeč

ZÁVĚREČNÁ ŘEČ LARISY BOGORAZOVÉ

Nejprve jsem nucena prohlásit něco, co k mé závěrečné řeči nepatří. Do soudní síně nebyli vpuštěni moji přátelé a příbuzní – moji i dalších obžalovaných. Tím došlo k porušení čl. 18 trestního řádu, který zaručuje veřejnost soudního jednání.

V závěrečné řeči nemám možnost a ani nemám v úmyslu zdůvodňovat své stanovisko k československé otázce. Budu hovořit jen o motivech svého jednání, proč jsem „z důvodu nesouhlasu s rozhodnutím KSSS a sovětské vlády vyslat vojska do ČSSR“ nejen učinila prohlášení ve svém ústavu, ale také vyšla demonstrovat na Rudé náměstí.

Předsedkyně: Nemluvte o svých přesvědčeních. Nepřekračujte rámec soudního řízení.

Bogorazová: Já nepřekračuji rámec soudního řízení. Taková otázka zazněla od prokurátora. Během řízení byla položena otázka ohledně motivů a já mám právo se tomu věnovat. Můj čin nebyl impulzivní, jednala jsem promyšleně a byla jsem si plně vědoma důsledků. Miluji život a cením si svobodu a chápala jsem, že riskuji svou svobodu, kterou bych nechtěla ztratit. Nepokládám se za veřejného činitele. Veřejné dění pro mě zdaleka nepředstavuje nejdůležitější a nejzajímavější stránku života a tím spíše politické dění. Abych se odhodlala k demonstraci, musela jsem překonat setrvačnost a svůj odpor k vystupování na veřejnosti.

Raději bych tak nejednala. Raději bych podpořila stoupence stejných myšlenek, jako mám já, kteří jsou díky svému povolání nebo postavení ve společnosti veřejně známí. Raději bych připojila svůj bezejmenný hlas k jejich protestu. Takoví lidé se však v naší zemi nenašli. Jenže to mé názory nezměnilo. Stála jsem tedy před volbou, zda protestovat, nebo mlčet. Mlčet pro mě znamenalo připojit se k souhlasu s činy,

kteřé neschvaluji, mlčet pro mě znamenalo zalhat. Svůj postup nepovažuji za jediný *správný*, ale pro mě to bylo jediný *možné* řešení.

Nestačilo mi vědět, že jsem se nevyslovila pro, nýbrž pro mě bylo důležité, aby zazněl můj hlas proti. A právě shromáždění, rozhlas či zprávy v tisku o všeobecné podpoře mě přiměly k tomu, abych řekla: „*Já jsem proti, já nesouhlasím.*“ Kdybych to neudělala, cítila bych se za činy vlády zodpovědná, stejně jako na všech dospělých občanech naší země leží zodpovědnost za všechny činy naší vlády, stejně jako na veškerý náš lid padá zodpovědnost za stalinsko-berijovské tábory, za rozsudky smrti, za...

Prokurátor: ...obžalovaná překračuje rámec obžalovacího spisu. Není oprávněna hovořit o jednání sovětské vlády a sovětského lidu. Jestliže se to bude opakovat, žádám, aby byla obžalovaná Bogorazová zbavena slova. K tomu je soud podle zákona oprávněn.

Advokátka Kaminská: Dochází k určitému nepochopení toho, co Bogorazová říká. Mluví o motivech svého jednání. Až bude soud v poradní místnosti rozhodovat, bude muset vzít tyto pohnutky v potaz, a proto je musíte vyslechnout.

Advokátka Kalistratovová: Připojuji se ke Kaminské. Za sebe chci dodat, že prokurátor nemá pravdu, když mluví o možnosti zbavit obžalovaného práva na závěrečnou řeč. Nic takového v zákoníku není. Zákon pouze praví, že předseda je oprávněn vyloučit z řeči obžalovaného prvky, které s kauzou nesouvisí.

Předsedkyně: Prokurátorovo prohlášení považuji za opodstatněné. (*K Bogorazové*) Neustále se pokoušíte mluvit o svých přesvědčeních. Nejste souzena za své přesvědčení, ale za své činy. Mluvte o svých činech. Soud vám uděluje napomenutí.

Bogorazová: Dobře, beru napomenutí na vědomí. Vzít ho na vědomí je pro mě o to lehčí, že o svém přesvědčení jsem se dosud nezmínila a o svém postoji k československé otázce jsem neřekla ani slovo. Mluvila jsem výhradně o tom, jaké byly mé pohnutky k jednání, pro které jsem obžalována.

Měla jsem ještě jeden důvod, abych nešla na demonstraci. (Trvám na tom, že události na Rudém náměstí musejí být označovány právě tímto slovem, ať už je prokurátor nazývá jakkoli.) Byl to názor, že demonstrace nemá praktický smysl, že průběh událostí nezmění. Nakonec jsem se však rozhodla, že mi nejde o praktický smysl, nýbrž o mou osobní zodpovědnost. Na otázku, jestli se cítím vinna, jsem odpověděla: „*Ne, necítím.*“ Lituji toho, co se stalo, zcela, nebo částečně? Ano, částečně lituji. Je mi nesmírně líto, že se spolu se mnou na lavici obžalovaných ocitl Vadim Delone, jehož povaha a osud se ještě nevyhranily a tábor by je mohl zmrzačit. Ostatní obžalovaní jsou lidé dospělí, dokážou se rozhodnout samostatně, ale je mi líto, že nadaný a čestný vědec Konstantin Babickij bude nadlouho oddělen od rodiny a od své práce. (*Ze soudní síně: „Mluvte o sobě!“*)

Předsedkyně: Žádám, aby obecnost okamžitě přestala vykřikovat. Bude-li to zapotřebí, vykážu vás neprodleně ze síně. (*K Bogorazové*) Soud vám uděluje třetí napomenutí. Mluvte pouze o tom, co se týká vás osobně.

Bogorazová (ostře): Mám vám snad předložit koncept své závěrečné řeči? Nechápu, proč nemohu mluvit o jiných obžalovaných.

Prokurátor svou řeč ukončil předpokladem, že jím navržený rozsudek bude schválen veřejným míněním. Soud není závislý na veřejném mínění, nýbrž se musí řídit zákonem. Souhlasím ale s prokurátorem a nepochybuji, že veřejné mínění rozsudek schválí, stejně jako schválilo podobné rozsudky i dříve, stejně jako by schválilo jakýkoli jiný rozsudek. Veřejné mínění schválí tři roky v táborech pro mladého básníka i tři roky vyhnanství pro nadaného vědce. Veřejné mínění schválí odsuzující rozsudek zaprvé proto, že mu budeme předloženi jako příživníci, odpadlíci a propagátoři nepřátelské ideologie, a zadruhé, pokud se najdou lidé, jejichž mínění se bude lišit od „veřejného“ a kteří najdou odvahu ho vyslovit, ocitnou se brzy tady. (*Ukazuje na lavici obžalovaných.*) Veřejné mínění schválí surový zásah proti pokojné demonstraci, kterou konalo několik lidí.

Včera jsem ve své obhajovací řeči na obranu svých zájmů žádala soud o osvobozující rozsudek. Ani teď nepochybuji, že osvobozující rozsudek by byl jediný správný a jediný zákonný. Zním zákon. Ale znám také soudní praxi a dnes ve své závěrečné řeči soud o nic nežádám.

ZÁVĚREČNÁ ŘEČ PAVLA LITVINOVA

Nebudu vás připravovat o čas rozborem materiálů z výslechů obžalovaných a svědků. Cítím se nevinný. Naše nevina je zjevná. Nicméně stejně zjevný je pro mě odsuzující rozsudek, který mě čeká. Znal jsem ho předem, už když jsem šel na Rudé náměstí.

Jsem pevně přesvědčen, že šlo o provokaci pracovníků orgánů Státní bezpečnosti vůči nám. Viděl jsem, že jsem sledován, svůj rozsudek jsem si přečetl v očích člověka, který jel za mnou v metru. Viděl jsem toho člověka v davu na náměstí a toho, který mě zadržel a bil, jsem také spatřil už dříve. Téměř rok jsem byl objektem soustavného sledování.

Další události potvrdily, že jsem měl pravdu.

Nicméně jsem vyšel na náměstí. Otázka v mém případě nestála, jestli mám jít, nebo nemám. Jako sovětský občan jsem se domníval, že musím vyjádřit svůj nesouhlas s hrubou chybou naší vlády, která mě rozrušila a pobouřila, s porušením norem mezinárodního práva a suverenity jiné země. Znal jsem svůj rozsudek, už když jsem na okrsku milice č. 50 podepisoval protokol. Už v tomto protokolu bylo řečeno, že jsem se *dopustil* trestného činu podle čl. 190³. „*Ty blbče,*“ řekl mi tenkrát milicionář. „*Kdybys radši tiše seděl a v klidu si žil.*“ Nepochyboval o tom, že jsem ztratil svobodu. To, z čeho jsme obviněni, není závažný trestný čin. Nebyl důvod držet nás ve vazbě během vyšetřování. Doufám, že nikdo z přítomných nepochybuje o tom, že bychom se před vyšetřováním a soudem neskrývali.

Také vyšetřovací orgány předjímalý rozhodnutí soudu. Vyšetřovatel sbíral pouze materiál, který mohl posloužit obžalobě. To, jestli jsem věřil, nebo nevěřil tomu,